

КРИПТОВАЛЮТ БА ХУУЛЬ САХИУЛАХ АЖИЛЛАГАА: ТУЛГАМДСАН АСУУДАЛ

Г.Хосбаяр

*ДХИС-ийн Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэлийн
албаны сургуулийн дэд профессор, хошууч*

Товч агуулга: Криптовалютын хөгжлийн үе шат, хэрэглээний цар хүрээ, эрх зүйн зохицуулалт, хууль сахиулах үйл ажиллагаанд нөлөөлөх хүчин зүйлс, цаашид анхаарах асуудлын талаар судалсан.

Түлхүүр үг: Криптовалют, блокчейн, DeFi, Coin, Token, зориулалт, хууль сахиулах үйл ажиллагаа, төлбөр гаргуулах ажиллагаа.

Удиртгал

Дэлхий дахинд техник, технологийн дэвшил хурдастай хөгжих болсноор санхүүгийн тогтолцооны шинэ төрлийн төлбөр тооцооны бүтээгдэхүүн, үйлчилгээний хэрэгсэл олноор бий болсон. Үүнээс дурдахад блокчейн³⁴ (blockchain) технологид суурилсан Биткойн (Bitcoin), Итериум (Ethereum) бусад криптовалютууд (cryptocurrency) юм.

Криптовалют нь мэдээллийн нууцлалыг хамгаалах зорилгоор үүссэн холбооны кодчилолын технологи бөгөөд бусад цахим мөнгөнөөс ялгаатай нь өөрөө төвлөрсөн бус, компьютерүүдийн сүлжээ буюу үүлэн технологи (Cloud) дээр тогтдог гэдгээрээ онцлогтой. Энгийнээр хэлбэл, криптограф гэдэг нь маш өндөр хэмжээний тоо бодож байж компьютерууд хоорондоо холбогдон мэдээлэл солилцдог блокчейн технологид суурилсан математик алгоритм бөгөөд биет баталгаагүй цахим ухагдахуун ба ямар нэгэн үнэт металиар баталгааждаггүй.

Мөн криптовалютыг бусад төлбөр тооцооны хэрэгслээс ялгагдах тал нь түүнийг зохицуулдаг төв банк, зохицуулагч байгууллага, хуулийн этгээд гэж байхгүй бөгөөд төлбөр тооцоо, санхүүгийн үйл ажиллагаанд төрийн оролцоог багасгах, хязгаарлах зорилготой үүссэн гэж үздэг.

Криптовалют буюу цахим мөнгөний анхдагч Биткойныг анх 2008 оны 11 дүгээр сард өөрийгөө Сатоши Накамото гэж нэрлэсэн хүн загварыг анх боловсруулж, эх кодыг бичсэн бөгөөд банк санхүүгийн байгууллага шиг зууч байхгүй, мөнгийг өөрийн дураар шимтгэл маш бага, өөр хоорондоо чөлөөтэй шилжүүлэхэд шаардлагатай технологи болон тэдгээрийг нэгтгэсэн мөнгө, түүнийг илгээх системийг олон нийтэд анх санал болгосон.

Биткойн болон бусад криптовалютаар төлбөр тооцоо хийхэд “Visa”, “MasterCard”, “PayPal”, “Western Union” зэрэг хөндлөнгийн байгууллагын оролцоо хэрэггүй бөгөөд интернет, гар утас байхад хангалттай.

Уламжлалт аргаар онлайн төлбөр тооцоо хийхэд 3-8 хувь, улс дамнасан мөнгөн гуйвуулга хийхэд 5-10 хувийн шимтгэл төлөх шаардлагатай бол криптовалютаар гүйлгээ хийх, түүнийг бэлэн мөнгө болгоход ердөө 1 хувь болон түүнээс доош хувийн шимтгэл төлдөг байна. Энэ нь төлбөр тооцоог хямд өртөгөөр, хурдан шуурхай, найдвартай, эрсдэл багатай хийх боломжийг бүрдүүлж чаджээ гэж судлаачид үздэг.

Цахим мөнгө буюу криптовалют нэгэнт дэлхийн санхүүгийн тогтолцоонд өөрийн гэсэн байр суурийг эзэлж, төлбөр тооцоо, хөрөнгө оруулалтын чиг хандлагыг тодорхойлох болсон. Өнөөдөр дэлхийд 10587 гаруй криптовалют гарсан гэсэн мэдээ байна.³⁵ Үүний зэрэгцээ дэлхийн томоохон 100 гаруй банк төлбөр тооцооны хэрэгсэлд нэвтрүүлэхээр сонирхож байгаагаас зарим нь өөрсдийн төлбөр тооцооны

³⁴ Блокчэйн (англ. Blockchain, мөн Block Chain) гэдэг нь бие даасан хэрэглэгчдийн сүлжээ хооронд цахим мэдээллийн сан үүсгэх болон хуваалцах боломжтой болгох мэдээллийн зохион байгуулалт юм. Блокчэйн нь ямар нэг мэдээллийн урсгалыг зохицуулагч төвлөрсөн удирдлагагүй peer-to-peer систем юм.
<https://mn.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D0%BB%D0%BE%D0%BA%D1%87%D1%8D%D0%B9%D0%BD>

³⁵ 2021 оны 11 дүгээр сарын 16-ны өдрийн байдлаар дэлхийн тэргүүлэх криптовалютын бирж coingecko дээр 10587 криптовалют бүртгэлтэй байна.
<https://www.coingecko.com/en>

хэрэгсэлд нэвтрүүлэх, хөгжүүлэлтийн ажлыг эхлүүлээд байгаа бөгөөд зарим улсад криптовалютыг төлбөр тооцооны хэрэгсэл хэмээн хүлээн зөвшөөрч³⁶ бэлэн бус гүйлгээнд ашиглаж байгаа бол зарим улс орнууд хориглож байна.

Япон Улс криптовалют буюу цахим мөнгийг хүлээн зөвшөөрч өөрийн гэсэн хуультай болоод байна.³⁷

Дэлхийн улс орнууд, үндэстэн дамнасан корпораци, хуулийн этгээд, хувь хүмүүс яагаад криптовалютыг сонирхох болов гэсэн асуулт гарч ирэх болно.

Түүхэнд алт, мөнгө, үнэт чулуу, цай, торго зэрэг зүйлс, эсвэл ан амьтан, ургац, ногоо, тариа зэрэг ахуйн хэрэгцээ өндөр, хөрвөх чадвартай зүйлс мөнгөний үүргийг гүйцэтгэж байсан. Их Британи, Умард Ирландын Нэгдсэн Вант Улсын иргэд, компаниудын эзэмшиж буй мөнгөний ердөө 4% нь бэлнээр буюу цаасан хэлбэрээр эргэлддэг бол харин үлдсэн 96% нь банкны дансанд буюу цахим хэлбэрээр оршдог.

Монгол Улсын хувьд, улсын мөнгөний нийлүүлэлтийн 7% орчим нь нэгтээс хорин мянгатын дэвсгэрт хэлбэрээр оршиж байна. Харин үлдсэн нь санхүүгийн байгууллагуудын компьютерийн санах ойд хадгалагдаж буй тоо гэж ойлгож болно. Мөнгө ийнхүү цахим хэлбэрт шилжсэн нь хаях гээгдүүлэх, тээвэрлэх эсвэл шилжүүлэх, алдах гэх мэт олон асуудлыг хялбарчлахын зэрэгцээ, бидний цагийг хэмнэж, зардлыг бууруулж байна.

Үндсэн хэсэг

Цахим хувьсгал, дижитал шилжилтийн өнөө үед эдийн засгийн болон нийгмийн бүхий л харилцаа хувьсан өөрчлөгдөж байгаагийн зэрэгцээ хувийн болон нийтийн эрх зүйн салбарт шинэ харилцаа урган гарч ирсээр байна.

Криптовалютын харилцааг зохицуулах эдийн засгийн болон эрх зүйн тогтолцоо олон улсад бий болоогүй байгаа бөгөөд дэлхийн зарим орнууд криптовалютыг санхүүгийн зах зээлийн тогтвортой байдлыг хангах зорилгоор зохицуулалтын төрөл бүрийн арга хэрэгслийг ашиглаж байна.

Бүгд Найрамдах Солонгос Улс, Япон, Бүгд Найрамдах Хятад Ард Улс, /Европын холбоо/ зэрэг улс криптовалютын үйл ажиллагаанд төрийн оролцоо зайлшгүй байхыг чухалчилж холбогдох эрх зүйн зохицуулалтыг бий болгох, судлах ажлыг эхлүүлсэн бол БНХАУ тэргүүтэй 10 гаруй улс (Катар, Бүгд Найрамдах Турк Улс, Оросын Холбооны Улс, Бүгд Найрамдах Умард Македон Улс, Бүгд Найрамдах Бангладеш Ард Улс, Арабын Бүгд Найрамдах Египет Улс, Мароккогийн хаант улс, Бүгд Найрамдах Ирак Улс, Бүгд Найрамдах Нигер Улс г.м) криптовалютыг хориглосон.

Криптовалют нь банк, санхүүгийн байгууллага зэрэг зуучлагч шаардлагагүй, гүйлгээний шимтгэл маш хямд, төлбөр тооцоо хийж буй хүний хувийн мэдээлэл нууцлагддаг, хэн нэгэн зохицуулагчийн зүгээс хяналтгүй, нэгэнт орсон мэдээллийг өөрчлөх боломжгүйгээс гадна мөн буцаах боломжгүй байдаг. Мөн хэн нэгэн этгээдээс бусад хүн рүү шилжүүлсэн криптовалютын мэдээллийг замаас нь харах, хянах боломжгүй зэрэг онцлогууд нь эдгээр төрлийн цахим мөнгийг илтгэх шинэлэг байдлыг бий болгосон технологи юм.

Анх зардлаа хэмнэхийг хүссэн жижиг бизнесүүд, өвөрмөц санааг турших сонирхолтой хүмүүс, хууль бус худалдаа арилжаанд криптовалютыг ашиглах нь түгээмэл байсан бол 2021 онд Кэмбрижийн их сургуулиас хийсэн нэгэн судалгаанд криптовалют хадгалах цахим түрийвч (wallet) эзэмшигчдийн тоог 78.85 сая гэж тооцоолжээ.³⁸

³⁶ Эл Салвадор улс нь биткойныг улсынхаа албан ёсны төлбөрийн хэрэгсэл хэмээн хүлээн зөвшөөрсөн анхны улс болсон.

<https://cointelegraph.com/news/el-salvador-president-bitcoin-law-will-be-approved-tonight>

³⁷ Монголбанкны Олон нийтийн боловсрол, мэдээллийн төвийн ахлах эдийн засагч Б.Түмэнцэнгэлтэй [peak.mn](http://www.peak.mn/news/btumentsengel-kriptowalyut-tsoo-shine-oilgolt-uchraas-zokhitsuulalt-agma) сайтын сурвалжлагчтай хийсэн ярилцлага.

<http://www.peak.mn/news/btumentsengel-kriptowalyut-tsoo-shine-oilgolt-uchraas-zokhitsuulalt-agma>

³⁸ 2022 оны 03 дугаар сарын 08-ны өдрийн байдлаар 78.85 сая хэрэглэгч цахим түрүүвч ашиглаж байна. <https://www.statista.com/statistics/647374/worldwide-blockchain-wallet-users/>

Энэхүү цахим мөнгөний нэг том давуу тал бол зардал хямд. Бэлэн мөнгийг үйлдвэрлэхээс эхлээд тээвэрлэх, хадгалах, бохирдож муудсан үед нь устгахад зориулагддаг ихээхэн хэмжээний зардлууд нь цахим мөнгө хэрэглэснээр хэмнэгдэх боломжтой. Хөгжсөн орнуудын хувьд бэлэн мөнгөтэй холбоотой зардал дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 1-2% орчим байдаг бол хөгжиж буй орнуудын хувьд энэхүү үзүүлэлт 5-7% хүрдэг.

Дэлхийн томоохон сүлжээ банкуудын хувьд бэлэн мөнгийг удирдахтай холбоотой зардал нь жилдээ \$1 тэрбум долларт хүрдэг³⁹ гэсэн тооцоо бий.

Аливаа зүйлд эерэг тал байхад, сөрөг тал хүртэл байдаг. Энэ блокчейн технологид суурилсан криптовалюта нь хууль сахиулах байгууллагын өмнө томоохон сорилт, хүндрэлийг бий болгосон. Эрх зүйн хувьд зохицуулалтгүй байгаа энэ салбарт технологийн дэвшлийг сөргөөр ашиглаж байгаатай холбоотой бөгөөд хууль бус үйл ажиллагаанаас олсон орлогыг нуух, авлига, хээл хахууль өгөх, мөнгө угаах, залилан мэхлэх, терроризмыг санхүүжүүлэх, компьютерийн сүлжээнд хууль бусаар нэвтрэх, бусдыг сүрдүүлэх, хар тамхи, сэтгэцэд нөлөөтэй эм бэлдмэл, галт зэвсгийн худалдаанаас олсон орлогыг криптовалюта руу хөрвүүлэх болсон явдал юм.

Ийм учраас хууль сахиулах байгууллага нь энэ төрлийн гэмт хэргээс хэрхэн урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, таслан зогсоох, мөн төлбөртэй иргэн, аж ахуй нэгж байгууллагаас төлбөр гаргуулах зэрэг ажиллагаанд анхаарах цаг болжээ. Улс орнуудын үндэсний хууль тогтоомжид хуульчлагдаагүйгээс хууль сахиулах үйл ажиллагаанд хүндрэл учрах болсон.

Санхүүгийн хориг арга хэмжээ авах байгууллага (FATF)-ын 2019 оны 10 дугаар сарын 23-ны өдрийн нэгдсэн хуралдаанаар Монгол Улсыг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэх болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэхийг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх стратегийн дутагдалтай орнуудын жагсаалт буюу “Саарал жагсаалт” оруулсан.

Монгол Улс 2020 оны 10 дугаар сарын 24-ний өдөр Монгол Улсыг мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх стратегийн дутагдалтай улсын жагсаалт буюу “Саарал жагсаалт”-аас гарсан боловч (FATF)-ын 15 дугаар зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх зорилгоор виртуал хөрөнгөтэй холбоотой харилцааг зохицуулсан үндэсний хууль эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх үүргийг хүлээсэн.

Дэлхий дахинд хурдацтайгаар хувьсан өөрчлөгдөж буй технологийн дэвшилтэй зэрэгцэн криптовалюта буюу виртуал хөрөнгийн салбарын зах зээл манай оронд ч эрчимтэй тэлж байна. Үүнтэй зэрэгцэн салбарын зохицуулалт, олон нийтийн тодорхойгүй байдлыг арилгах, санхүүгийн залилан, луйвраас хамгаалах, олон улсын стандарт шаардлагыг хангах хүрээнд тус салбарын эрх зүйн орчинг бүрдүүлэх шаардлага үүссэн.

Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хороо, Хууль зүй, дотоод хэргийн яам виртуал хөрөнгийн салбарын хууль, эрх зүйн орчныг бий болгох зорилгоор Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хуулийн төслийг боловсруулан 2021 оны 5 дугаар сард Монгол Улсын Их Хуралд өргөн мэдүүлж, 2021 оны 12 дугаар сарын 17-ны өдөр соёрхон баталсан.

Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай⁴⁰ хууль хэрэгжиж эхэлснээр аливаа этгээд нь Санхүүгийн зохицуулах хороонд бүртгүүлэхгүйгээр виртуал хөрөнгийн үйлчилгээг үзүүлэх боломжгүй болсон бөгөөд хуульд заасны дагуу виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчээр бүртгүүлээгүй компани Санхүүгийн зохицуулах хорооноос албан ёсоор бүртгэсэн шийдвэр гараагүй байхад виртуал хөрөнгийг олон нийтэд санал болгох (ICO-Initial Coin Offering⁴¹, IEO буюу Initial Exchange Offer⁴², мөн

³⁹ <https://www.mongolbank.mn/news.aspx?id=1688&tid=2>

⁴⁰ “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль”. “Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл. УБ хот., 2021 он. №6

⁴¹ Койн болон токений анхдагч (ICO) зах зээлийг захиалгыг бүртгэж буй бас нэг хэлбэр бөгөөд захиалгыг крипто бирж бус тухайн криптовалютыг гаргаж байгаа компани явуулж байгаа үйл ажиллагаа.

⁴² Анхдагч зах зээлийн арилжаа (IEO) нь криптовалютын бирж болон платформуор дамжуулан олон нийтэд давуу эрх олгох токен зарж хөрөнгө босгох арга юм.

IDO-Initial DEX Offering⁴³), худалдахтай холбоотой үйл ажиллагааг зохион байгуулах, санхүүгийн үйл ажиллагаанд оролцох болон үйлчилгээ үзүүлсэн тохиолдолд хуульд заасан хариуцлага хүлээлгэхээр хуульчилсан.

Монгол Улсад Виртуаль хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль батлагдахаас өмнө 14 гаруй биржээр 41 токеныг олон нийтэд санал болгож 2.2 их наяд төгрөгийг татан төвлөрүүлсэн байна. Энэ нь Монгол Улсын дотоодын нийт бүтээгдэхүүний 0.5 хувьтай тэнцэх хэмжээний мөнгөн дүнгээр криптовалют худалдан авчээ.

Үндэсний төлбөрийн системийн тухай⁴⁴ хуулийн 5 дугаар зүйлийн 5.1.25-т “цахим мөнгө” гэж Монгол Улсын мөнгөн тэмдэгт-төгрөгтэй адил үнэ цэнэ бүхий Монголбанкны зөвшөөрөлтэй гаргасан бэлэн бус төлбөрийн хэрэгслийг” хэлнэ гэж тодорхойлсон бөгөөд үүнд криптовалют хамаарахгүй юм.

Иймээс үнийн савлагаа, тогтворгүй байдал өндөр криптовалют руу хөрөнгө оруулалт хийх нь өндөр эрсдэлтэй болохыг Монголбанк, Санхүүгийн зохицуулах хорооноос тогтмол анхааруулж байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллага нь хуулийн хүчин төгөлдөр шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх үйл ажиллагааг хуульд заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хэрэгжүүлэх төрийн тусгайлсан чиг үүрэг бүхий байгууллага мөн⁴⁵ бөгөөд иргэний, захиргааны, зөрчлийн болон эрүүгийн хэргийн талаарх шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааны гүйцэтгэх баримт бичигт “төлбөр гаргуулах хөрөнгө, орлого, эд хөрөнгийн эрх болон шүүх, бусад байгууллага, албан тушаалтны шийдвэрийг гүйцэтгэх арга, журам”⁴⁶-ыг шүүх тогтоохоор заасан. Гэвч төлбөртэй иргэн, хуулийн этгээдийн криптовалютыг хуульд заасан үндэслэл, журмын дагуу хэрхэн битүүмжлэх, барьцаалах, банк, эрх бүхий хуулийн этгээд дэх дансны үлдэгдэл мөнгөн хөрөнгийг битүүмжлэх, хураах, төлбөр гаргуулах ажиллагаа нь үндэсний хууль тогтоомжийн хүрээнд зохицуулалтгүй, мэдлэг мэдээлэл дутмагаас ажиллагаа явагдах боломжгүй байдал үүсээд байна гэж судлаачийн зүгээс үзэж байна.

Криптовалют, блокчэйн технологийн эерэг үр нөлөөг инноваци, бизнесийн болон эдийн засгийн үйл ажиллагаанд бүрэн нэвтрүүлж, үр өгөөжийг нь хүртэхэд дараах гол сорилтуудтай тулгарч байна. Үүнд:

1. Институцийн хувьд криптовалютууд нь зах зээл дээр өргөн тархаагүй ч цаашид үүсэж болох эрсдэл болон боломжуудад анхаарч хуулийн байгууллагууд судалгаа, шинжилгээ хийх нь чухал. Ирээдүйд мөнгө нь эдийн засагт нийлүүлэгдэх арга зам, төлбөр тооцоо хийгдэх зарчим сууриараа өөрчлөгдөж, төвлөрсөн бус (Decentralized finance) шинж чанар руу шилжлээ.

2. Технологийн хувьд блокчейн технологид суурилсан криптовалютын мэдээллийн нууцлалын бодлогоос үүдэн зохион байгуулалттай гэмт бүлэглэлүүд нь хууль бус үйл ажиллагаанаас олсон орлогыг хадгалах, бусдад шилжүүлэх найдвартай арга хэрэгсэл болоод байгаа нь хууль сахиулах байгууллагад хүндрэлийг авчирч байна.

3. Эрх зүйн орчны хувьд криптовалютууд нь хөгжлийн эхний шатандаа явж байгаа тул хэрхэн, яаж оновчтой зохицуулалт хийх вэ гэдгийг тодорхойлоход эрт байна. Криптовалют хэрэглэгчдийн тоо, криптовалютуудын мөнгөн дүн нь системийн эрсдэл үүсгэх хэмжээнд хараахан хүрээгүй тул аливаа улс орны засгийн газар, Олон Улсын Валютын сан, төв банкууд, мөн хууль сахиулах байгууллага түүний үйл явцыг анхааралтай ажиглах байр суурь давамгайлж байна.

⁴³ Анхны DEX санал буюу IDO нь төвлөрсөн бус, зөвшөөрөлгүй олон нийтийн санхүүжилтийн платформын шинэ бөгөөд сэтгэл хөдөлгөөн төрөл бөгөөд крипто орон зайд хөрөнгө босгох шинэ арга.

⁴⁴ “Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хууль”. “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл. УБ хот., 2017 он. №28.

Дээрх хуулийг 2018 оны 01 дүгээр сарын 01-ний өдрөөс эхлэн дагаж мөрдсөн.

⁴⁵ “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль”-ийн 257.1 дэх заалт. “Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл”, УБ хот., 2017 он. №24

⁴⁶ “Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хууль”-ийн 20.1.6 дахь заалт. “Төрийн мэдээлэл эмхэтгэл”, УБ хот., 2017 он. №24

Дүгнэлт-санал

Цахим мөнгө буюу криптовалютаар холбоотой үйл ажиллагааг судалж дүн шинжилгээ хийх, үүнтэй холбоотой инновацийг нэвтрүүлэх, хууль сахиулах ажиллагаанд тулгарч буй сөрөг үр дагаврыг тооцоолох, урьдчилан сэргийлэх, олон нийтэд зөв мэдээлэл өгөх буюу хэрэглэгчдийг бүртгэлжүүлэх шаардлагатай байна.

Дараах арга хэмжээг нэн тэргүүнд авч хэрэгжүүлэх, нэвтрүүлэх шаардлагатай байна. Үүнд:

- Хууль сахиулах ажиллагаанд тулгамдаж болзошгүй энэ төрлийн үзэгдлийн мөн чанар, зүй тогтлыг судлах;
- Криптовалютын арилжаанд оролцогч байгууллага, хувь хүнийг бүртгэлжүүлэх, хяналт тавих тогтолцоог бүрдүүлэх;
- Криптовалютын талаарх мэдээ, мэдээллийг олон нийтэд түгээх, гарч болзошгүй эрсдлээс урьдчилан сэргийлэх зэрэг болно.

Иймд хууль сахиулах ажиллагаанд криптовалютын хэрэглээтэй холбоотой дараах зохицуулалт, практикийг бий болгохыг санал болгож байна. Үүнд:

Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 6 зүйлийн 6.1.1.2-т “Тагнуулын байгууллага өөрсдөө илрүүлсэн Эрүүгийн хуулийн 18.19 дүгээр зүйл /Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээний дотоод мэдээллийг хууль бусаар ашиглах/, 18.20 дугаар зүйл /Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн үйл ажиллагаанд арилжааг урвуулах ашиглах⁴⁷/ гэмт хэрэгт тагнуулын байгууллага мөрдөн шалгах ажиллагаа явуулахаар, Зөрчлийн тухай хуулийн 11.33 дугаар зүйлд заасан “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль зөрчих” үйлдэлд Санхүүгийн зохицуулах хорооны хянан шалгагч зөрчил шалган шийдвэрлэхээр харьяаллыг тогтоосон.

Цаашид эрх бүхий албан хаагчдын энэ төрлийн гэмт хэрэг, зөрчлийг илрүүлэх мэргэжлийн мэдлэг, ур чадварыг хөгжүүлэхэд анхаарах шаардлагатай байна.

- **Холбогдох үндэсний хууль тогтоомжид нэмэлт, өөрчлөлт оруулах;**

Ирээдүйд криптовалютыг бараа буюу төлбөр тооцооны хэрэгсэл хэмээн хүлээн зөвшөөрөхөөс шалтгаалаад криптовалютын арилжаанд нэмэгдсэн өртгийн албан татвар (НӨАТ) ногдуулах асуудал хөндөгддөг ба энэ чиглэлээр ихэнх улс орнууд криптовалютыг татвар ногдуулахгүй байх хандлагыг баримталж байна.

Криптовалютын арилжаанаас олж болох ашгийн хувьд хөрөнгийн орлогод тооцон хувь хүний, аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар ногдуулах нь түгээмэл байна. Жишээлбэл, БНСУ 2022 оны татварын жилээс эхлэн криптовалютын арилжаанаас олсон орлогын дүнд 20 хувийн татвар ногдуулахаар шийдвэрлэсэн.

Нэмэгдсэн өртөгийн албан татварын тухай хуулийн 13 дугаар зүйлийн 13.5.50-т хэсэгт “виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ⁴⁸”-г албан татвараас чөлөөлөхөөр хуульчилсан. Цаашид криптовалютын арилжаанд хяналт тавих, орлогод татвар ногдуулах тогтолцоог бий болгох нь мөнгө угаах, терроризмыг санхүүжүүлэхтэй тэмцэх ажиллагаанд эерэг нөлөөтэй ба криптовалютын ашиглалтыг бусад хууль бус үйл ажиллагаанаас ангид байлгах үр дагавартай.

- **Криптовалют худалдах, худалдан авах, түүгээр үйлчлэх, эзэмших, ашиглах, захиран зарцуулахтай холбогдсон харилцааны эрх зүйн зохицуулалтыг нарийвчлан журамлах**

Криптовалют буюу виртуал хөрөнгийн шилжүүлгийг иргэн, хуулийн этгээд нэг виртуал хөрөнгийг өөр виртуал хөрөнгийн төрөл рүү эсвэл нэг данснаас өөр дансад шилжүүлэх бүрэн боломжтой. Виртуал хөрөнгө нь хэрэглэгчид санхүүгийн үйлчилгээг өндөр нууцлалтай, түргэн шуурхай, хялбар, зардал багатайгаар хүргэх, уламжлалт санхүүгийн үйлчилгээг хүртэх боломжгүй этгээд ашиглах боломжтой зэрэг давуу талтай ч олон улсын стандартад нийцсэн хяналт, зохицуулалтгүйгээр өмч хөрөнгийг нуун дарагдуулах, хөрөнгийн эх үүсвэрийг нууцлах, татвараас зайлсхийх, гэмт хэрэгтнүүд болон террорист этгээдүүдийн санхүүгийн гүйлгээг дамжуулах, мөнгө

⁴⁷ “Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль”. “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл. УБ хот., 2017 он, №23

⁴⁸ “Нэмэгдсэн өртөгийн албан татварын тухай хууль”. “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл. УБ хот., 2015 он, №29

угаах болон үй олноор хөнөөх зэвсэг дэлгэрүүлэх, терроризмыг санхүүжүүлэх эрсдэлийг нэмэгдүүлэх боломжтой.

Виртуал хөрөнгийн үйлчилгээ үзүүлэгчийн тухай хууль хүчин төгөлдөр үйлчлээд 3 сарын сарын хугацаа өнгөрсөн боловч дагалдан гарах холбогдох журам, зааврууд Санхүүгийн зохицуулах хорооноос эцэслэгдэн батлагдаагүй, холбогдох харилцаа зохицуулалтгүй байна.

1. Авлигын эсрэг хуульд болон Нийтийн албанд нийтийн болон хувийн ашиг сонирхлыг зохицуулах, ашиг сонирхлын зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх тухай хуульд хөрөнгө орлогын мэдүүлэгт виртуал хөрөнгийг бүртгүүлэх, мэдүүлэх;

Одоогийн мөрдөгдөж байгаа хууль тогтоомж болон ХАСХОМ-т криптовалютыг мэдүүлэх, бүртгүүлэх боломжгүй байна нь гэмт хэрэг, хууль бус үйл ажиллагаанаас олсон орлогыг нуух, хөрвүүлэх боломжийг бий болгож байна.

2. Криптовалютын үйл ажиллагаатай холбоотой гадаадын орнуудын эрх зүйн зохицуулалт, практикийг судлан дэвшилтэд хэм хэмжээг жишгийг өөрийн орны нөхцөл байдалд нийцүүлэн нутагшуулан хэрэгжүүлэх зэрэг болно.

Ном зүй

- Үндэсний төлбөрийн системийн тухай хууль, “Төрийн мэдээлэл” эмхэтгэл, 2017 он, №28
- “Цахим алт” ном, Ард санхүүгийн нэгдэл ХК, 2021 он